

Gute- hövdingens gård

LÄNSRESIDENSET I VISBY

Landshövdingen på Gotland styr sitt län från ett anspråkslöst 1700-talshus vars inredning nyligen ställts i ordning av Fastighetsverket. Residenset ligger i Visbys muromgärdade innerstad som sedan 1995 finns med på UNESCO:s världsarvslista.

Vid freden i Brömsebro 1645 blev Gotland åter svenskt efter skiftande öden och dryga hundra år av danskt välde. Den förste svenske landshövdingen på ön blev amiralen Åke Hansson Ulfsparre.

De danska läns herrarna hade residerat på Visborgs slott, som anlagts av Erik av Pommern i början av 1400-talet. Vid mitten av 1500-talet hade slottet utvidgats och moderniserats men nu, ett hundratals år senare, var det förfallet och omodernt. Ulfsparre vägrade att flytta in i den gamla borgen och bosatte sig i stället i ett hus vid nuvarande Donners plats.

Samtidigt planerade han ett nytt residens vid Strandgatan. Detta uppfördes under hans efterträdare Gustav Banérs landshövdingetid och blev färdigt omkring 1650.

Huset betraktades nog redan från början som ett provisorium, och drottning Kristina hade planer på att uppföra ett mer representativt residens av material från Visborg, som hade sprängts av danskarna när de utrymde ön 1679 efter den treåriga ockupationen under skånska kriget. Drottning Kristina härskade över Gotland, eftersom landskapet var ett av de underhållsländer som tillerkändes henne efter abdikationen 1654.

Till yttermera visso ansågs residenset vid Strandgatan redan efter femtio år vara uttjänt, och stadens borgmästare och råd förklarade att det «mera tjänade till brännved än till reparation».

Landshövdingarna fick emellertid hålla till godo med detta bofälliga hus ännu i tio år, men från 1711 fick de i stället ekonomisk ersättning för att hyra bostad i Visby.

Det anspråkslösa 1600-talsresidenset finns fortfarande kvar och när det restaurerades i slutet av 1960-talet upptäcktes interiörmåleri från husets byggnadstid.

Även om drottning Kristinas länsresidens inte blev uppfört så övergav man inte planerna på en ordentlig landshövdingebostad i Visby. Johan Didrik Grönhagen, som blev landshövding 1728, lät till och med utarbeta fullständiga ritningar till ett länsresidens. Makthavarna i Stockholm gjorde dock tummen ner eftersom de fann Grönhagens projekt för extravagant.

Roma kungsgård två mil utanför Visby disponerades av landshövdingar-

Länsresidenset är inrymt i en relativt anspråklös byggnad från 1700-talets andra hälft. Huset, som ligger vid Strandgatan i Visby, förvärvades av Kronan 1822.

na som en löneförmån sedan 1717. Efter att landshövding Grönhagen misslyckats med residensprojektet inne i Visby vände han sina blickar mot Roma där han lät uppföra den ännu bevarade mangården efter mönster av fastlandets sätesgårdar.

Roma var i närmare 100 år i praktiken landshövdingarnas permanenta residens, där de också bedrev ett betydande jordbruk.

Köpmann Schwans hus

Men från Roma tog det för lång tid att ta sig till Visby, och sedan landshövdingen och militärbefälhavaren Carl Fredrik Aschling skrivit till Kungl. Maj:t 1812 och beklagat sin belägenhet insåg man till slut i Stockholm att residensfrågan måste lösas på ett vettigt sätt. Konteramiral Aschling hade närmast ett inköp av Donnerska huset i tankarna när han formulerade sina önskemål: «... Jag får därför underdånigst anhålla, att Eders Maj:t Nådigst täcktes anordna för Landshövdingen och Militärbefälhavaren på Gotland ett Säte eller Boställshus, i likhet med hvad Landshövdingarne i de flesta Län äga, antingen genom nybyggnad eller det som torde blifva mindre kostsamt, genom inköp och förbyggnad af någon egendom ... »

Höga vederbörande tog till sig amiral Aschlings synpunkter, men valet föll i stället på köpmannen Nils Johan Schwans hus vid Strandgatan, som förvärvades 1822. Huset, som var uppfört under andra hälften av 1700-talet, var en tio fönsteraxlar lång byggnad av kalksten i två våningar under brutet tegeltak. Det hade den för tiden karaktäristiska sexdelade planen med en sal och förstuga i mitten med två rum på vardera sidan.

Det Schwanska huset uppfyllde inte riktigt kraven på ett landshövdingeresidens och därför byggdes det till vid mitten av 1830-talet. Huset förlängdes mot söder och samtidigt uppfördes ett stall mot gården. Under 1840-talet förlängdes stallbyggnaden mot söder samtidigt som ett vagnslider byggdes i sydvästra hörnet av tomten. Vagnshuset byggdes på 1930-talet om till vaktmästarbostad.

På 1860-talet behövde länsstyrelsen större lokaler och man köpte då grannhuset, Westbergska gården. Det fanns

Över: En av salongerna har möblerats med moderna möbler och Karl Johan-stolar i mahogny.

Under: I entréhallen – rokokomöbler från 1700-talet.

Motstående sida.

Över: Den nyrenoverade matsalen med koboltblå väggar.

Under: Stora salongen möblerad med gustavianska möbler från tiden. Renoveringen av interiörerna har letts av inredningsarkitekt Carita Kull vid Fastighetsverket.

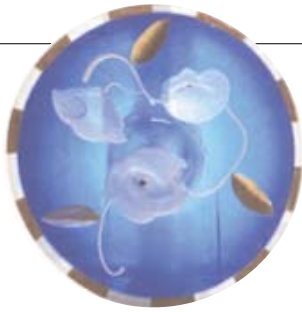

också planer på att bygga en särskild landshövdingebostad, skild från kansli-lokalerna. Två förslag utarbetades, det ena av Pehr Ulrik Stenhammar, som placerade byggnaden i Slottsparken mitt emot residenset. Det andra förslaget hade Albert Törnqvist som upphovsman och han placerade huset på den Westbergska tomten invid det gamla residenset. Båda projekten var hållna i nygotisk stil, som ansågs lämplig i Visbys medeltida miljö. Inget av

projekten utfördes och man nöjde sig i stället med att bygga om den Westbergska gården, där länsstyrelsen flyttade in 1871 och fortfarande har lokaler.

I början av 1900-talet projekterade Gustaf Hermansson en om- och tillbyggnad av residenset, som genomfördes till vissa delar.

Gustaf Roos var landshövding 1912–27 och under hans tid utfördes en hel del arbeten i residenset, bland annat inreddes sovrum på vinden.

Sex rums representationsvåning

Det långsmala residenskvarteret, som ligger strax ovanför hamnen, sträcker sig mellan Strandgatan och Korsgränd.

På 1930-talet fick också kanslihuset, den forna Westbergsgården, ett brutet tak och ansluter därför numer till det Schwanska huset.

Residensets huvudentré ligger vid Strandgatan, mitt på det ursprungliga huset. Den fick sin nuvarande placering under Gustaf Hermanssons ombyggnader i början av 1900-talet. Samtidigt inreddes då en entréhall med svartvitt stengolv, ekpaneler, kakelugn och en trappa av vit marmor med balustrad av ek. Av Hermanssons inredning finns i dag bara kakelugnen och trappan kvar. Kakelugnen är en 1700-talspastisch med mönster i blåvitt med nordstjärnor och kronor. Den är rätt typisk för det intresse för rokokons och den gustavianska tidens arkitektur, inredningar och konsthantverk som uppstod kring sekelskiftet 1900.

Över: Glasfat av konstnärinnan Ulla Forsell.

Under: Den öppna spisen i biblioteket fanns ursprungligen i gamla residenset.

Marmortrappan leder upp till representationsvåningen, som består av sex stycken rum. Det förnämsta är Stora salongen som sträcker sig över husets hela bredd och har behållit sin form från den schwanska tiden. Rummet, som är möblerat i gustaviansk stil, har nyligen renoverats. Det mönstrade parkettgolvet lades in under den hermannssonska renoveringen.

Matsalen har precis som salongen nyligen renoverats och i en del av rummet har väggarna målats i koboltblått med kalkfärg direkt på putsen.

Matsalen fick sin nuvarande storlek under landshövding Roos tid genom att man slog samman två rum. Matsalen kläddes då också med höga vitmålade paneler, som dock togs bort ganska snart.

Till Stora salongen ansluter Lilla salongen där det finns en 1700-talskakelugn. Väggarna är dekorerade i 1700-talsstil och möblemanget är gustavianskt. Innanför Lilla salongen finns ett kabinett av rokokokaraktär. Här finns också ett ganska märkligt spanskt renessansskåp.

Biblioteket, som i dag knappast gör skäl för namnet, skapades vid Her-

manssons ombyggnad av ett par mindre rum och ett trapphus. Rummets förnämsta prydnad är den stora öppna spisen av sandsten. Den bär årtalet 1647 och beställdes av amiral Ulfsparré för 'Gamla residenset', där den också stod tills den skänktes till nuvarande residenset av konsul Nils Friberg på 1910-talet.

Gunnar Svahnström, som var landsantikvarie på Gotland, har beskrivit spisen i en artikel i Gotländskt Arkiv 1968: «Spisen har det för 1600-talets gotländska sandstensspisar karaktäristiska utseendet med skulpterade figuråla sidoständare, här i form av nakna putti, ett framstycke med kartusch i mitten omgiven av vapensköldar samt en krönande kartusch, som på detta exemplar bär årtalet 1647. Den vänstra vapenskölden visar ätten Ulfsparrés vapen, den högra ätten Kyhles. Över den förra står initialerna AHVS [Åke Hansson Ulfsparré] och över den senare FMK [Fru Margareta Kyhle]. Spisen är efter vanligheten målad i olika färger.» Rummets empiremöbel fanns faktiskt här redan på 1910-talet.

Till residenset hör en stor trädgård mot Korsgränd, som har sitt namn efter det medeltida stenkorset i muren mot gatan. Trädgården delas i två terrasser av den gamla ringmuren.

Residenset i Visby är statligt byggnadsminne sedan 1935. ■

Staffan Nilsson;
Fil. dr, Byggnadsantikvarie

